

– 16 780, итальянский – 16 600, немецкий – 11 740, французский – 6 340 [9, с. 158].

При таком разнообразии языков неизбежно возникает потребность в языке-посреднике. Эту роль во времена апартеида выполняли английский язык и африкаанс, причем статус последнего поддерживался искусственным образом (законодателями-бурами). Теперь английский язык становится все популярнее среди черного большинства, так как распространение английского языка в ЮАР может упрочить позиции этой страны в интегрированной глобальной экономике.

Классификацию языковых ситуаций, наблюдавшихся в Южной Африке с 17-го века до нашего времени, можно представить следующим образом (табл. 2):

Таблица 2. Смена языковых ситуаций в Южной Африке

Период	Тип языковой ситуации	Основные языки и их статус
Конец XVII-го – середина XIX-го вв.	Эндоглоссная несбалансированная	Нидерландский – основной и официальный; африкаанс – язык бытового общения (считается диалектом)
Середина XIX-го в. – 1925 г.	Экзоглоссная несбалансированная	Английский – официальный, африкаанс – литературный, но не признаваемый, нидерландский – почти вышедший из употребления "книжный" язык
1925-1994 гг.	Экзоглоссная несбалансированная	Африкаанс и английский официально имеют равный статус, но африкаанс отдается негласное предпочтение.
1994 г. – настоящее время.	Экзоглоссная несбалансированная	Девять племенных языков имеют официальный статус (но используются в основном на областном уровне), английский вытесняет африкаанс из многих сфер употребления

Основные выводы: несбалансированность современной языковой ситуации в ЮАР вызвана как этническим разнообразием жителей страны, так и злоупотреблениями в сфере языковой политики, имевшими место на протяжении истории страны. В связи с ограничением политической власти буров и активизацией англоязычного населения, можно прогнозировать дальнейшее возрастание роли английского языка в ближайшие годы.

Источники и литература

1. Van Jaarsveld F. A. Afrikaans. Afrikaners. // Encyclopedia Americana. International edition. 30 V. – Danbury, Connecticut: Grolier Inc., 1987. – V. 1, p. 325.
2. De Vooy G. G. Geschiedenis van de Nederlandse taal. – Groningen: Woltars Noordhoff, 1952. – 269 bl.
3. Берков В. П. Современные германские языки. – М.: "Астрель", 2001. – 335 с.
4. Миронов С. А. Англицизмы в современном нидерландском языке и их эквиваленты в африкаанс. // Теория языка. Англистика. Кельтология. – М.: 1976. – С. 197–204.
5. Hesseling D. C. Het Afrikaans. Bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandsche taal in Zuid-Africa. – Leiden: E.G. Brill, 1899. – XI, 132 bl.
6. Kloeke G. C. Herkomst en groei van het Afrikaans. – Leiden: Universitaire Pers., 1950. – XVI, 375 bl.
7. Meyer G. F., Meyer B. Handbuch der Linguistik und Kommunikationswissenschaft. 6 B. – Berlin: Akademie-Verlag, 1979. – 1 Band. Sprache, Sprachentstehung, Sprachen. – XIV, 552 S.
8. Яковлев А. В. Язык африкаанс как объект сравнительно-исторического языкознания: факты и две традиции их восприятия. // Сравнительно-историческое исследование языков: современное состояние и перспективы. Тезисы докладов международной научной конференции (23-24 января 2003 г.) – М.: Издательство МГУ, 2003. – С. 182 – 186.
9. Жуков А. А. Этнолингвистическая ситуация и языковая политика в современной ЮАР. // Африка: общество, культура, языки: традиционный и современный город в Африке. Сб. статей. – М.:1999. – С. 158-161.

Белозьорова Ю. С.

НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ "ТРИВАЛІСТЬ"

Розглядаючи способи вираження ідеї тривалості в німецькій мові, варто говорити, насамперед, про лексико-семантичну групу, яка конституюється словами *die Stunde, der Tag, die Woche, die Dekade, der Monat, das Jahr, das Jahrzehnt, das Jahrhundert, das Millennium*. Позначаючи точно вимірювані одиниці часу і будучи маркерами об'єктивного часу, ці темпоральні лексеми, як і їх еквіваленти в інших мовах, неодноразово потрапляли до кола уваги дослідників, бо більшість з них мають специфічні національно-зумовлені особливості. І це не випадково, адже спосіб концептуалізації дійсності, характерний для кожної мови, є частково універсальним, частково національно специфічним [1, с. 39; 2, с. 147], а сам концепт характеризується "здатністю виступати маркером етнічної мовної картини світу" [4, с. 469].

З точки зору потреб міжмовної комунікації та практики перекладу дослідження етноспецифічних особливостей темпоральної лексики, що втілює ідею тривалості, видається на сьогоднішній день не зовсім задовільним. Подібні дослідження проводилися в основному або на базі слов'янських мов [7], або на базі

англійської мови [2; 5], у той час як соціокультурна специфіка цієї лексики в німецькій мові залишається парадоксальним чином не описаною. Це стосується не тільки контрастивного її вивчення порівняно з іншими природними мовами, але й усередині самих германських мов.

На відміну від української, ні в німецькій, ні в англійській мовній свідомості немає інтегруючого слова *доба*. Темпоральна лексема *der Tag* позначає не тільки “світлий час доби від сходу до заходу сонця”, але й “часовий відрізок тривалістю 24 години”, тобто добу [9, s. 2556]. Так, її вживання в реченні *Einige Tage lang war das dann eine fixe Idee* /Е.-М. Remarque/ означає, що нав'язлива ідея переслідувала героя не вдень, а упродовж декількох діб. У реченні ж *Morgens und am Tage ging es* /Е.-М. Remarque/, навпаки, мається на увазі тільки світла частина доби.

Такі прості й повсякденні природні явища, як *доба, день – ніч, ранок – вечір* представляються лише на перший погляд очевидними міжмовними еквівалентами. Однак при порівнянні, наприклад, німецьких і англійських слів *der Tag / day, der Tag – die Nacht / day – night, der Morgen – der Abend / morning – evening* стає очевидним розбіжність культурних уявлень про частини доби у різних народів, що зайвий раз підтверджує висновок Н.В. Слухай про те, що концепт є феноменом як культурно-семіотичного, так і мовно-культурного планів [4, с. 469].

Так, англійське *morning* продовжується дванадцять годин, половину доби (від півночі до полудня), німецьке ж поняття *der Morgen* асоціюється у свідомості носія мови з таким періодом доби, коли стає світло після закінчення ночі й до передобіднього часу [9, s. 1819]. Потім, з погляду англійської культури, починається післяполудений час – *afternoon*, і продовжується, як це витікає з внутрішньої форми слова, від полудня до п'яти-шести годин, коли починається *evening*, що вже о восьмій годині змінюється короткою ніччю – *night* [5, с. 58]. Згідно ж німецької мовної свідомості за поняттям *der Morgen* слідує більш дрібні позначення частин доби:

der Vormittag – час до полудня [9, s. 2817],

der Mittag – час близько 12 години дня [9, s. 1799],

der Nachmittag – післяобідній період до початку вечора [9, s. 1846],

der Abend – початок сутінок, кінець робочого дня й початок нічного відпочинку [9, s. 39],

die Nacht – період часу між заходом і сходом сонця, коли починається темрява і закінчуються ранкові смерки [9, s. 1849].

Отже, знаючи такі національно специфічні особливості вираження ідеї часу, не можна провести паралелі, наприклад, між наступними англійським і німецьким реченнями: *He came to see her last night / Er besuchte sie vorige Nacht*. Ця англійська фраза повинна мати німецький еквівалент у вигляді *Er besuchte sie gestern Abend*.

Ні в німецькій мові, ні в українській немає єдиного темпорального показника, який би відповідав англійському *fortnight*, що з'єднує в одному понятті *два тижні*. Натомість у німецькій вживається сполучення *zwei Wochen: Ravic lebte zwei Wochen mit einem jüdischen Installateur* /Е.-М. Remarque/.

Міжмовні розходження спостерігаються й між німецьким словом *die Dekade* та українським *декада*. Історично німецьке *die Dekade* позначало поняття *часовий інтервал у 10 днів*, однак у сучасній мовній свідомості воно частіше переосмислено як “десять років, чи тижнів або місяців” [9, s. 502]. Пор.: *...dass sich die Unterschiede in den einzelnen Bundesländern während der laufenden Dekaden merklich verringert haben* /Saarbrücker Zeitung, 22.02.89/.

Лексикографічний аналіз лексеми *die Stunde* показує, що поряд зі значенням власне часового відрізка (пор.: *In zwei Stunden werde ich wieder nach dem Mädchen sehen* /Е.-М. Remarque/; *Bis vor einer Stunde war sie nicht zurück* /Е.-М. Remarque/) вона може мати безліч експресивних конотацій, які своєрідно відбиті у мовній картині світу. Пор.:

- *Verlorene Stunde – verlorenes Leben* [8, s. 569] – загублений час, проведений марно час, невдале життя;

- *Jetzt kommt Werners große Stunde!* [11, s. 820] – велика година, великий час (період життя, коли людина здатна показати найкращі свої якості);

- *Jetzt warte ich eine geschlagene Stunde hier und er ist immer nicht zurück* [11, s. 820] – битий час, даремно витрачений час;

- *Ich habe gelernt, von einer Stunde zu leben* /Е.-М. Remarque/ – мить, момент, який проектує події на внутрішній світ людини;

- *Die wenigen großen alten Leute des Parlaments, die noch leben, ... – das sind alles Männer der ersten Stunde. Sie haben alle...an dem Neuanfang der Demokratie mitgewirkt* [11, s. 820] – цілий період у розвитку політичного руху, що передує сьогоднішню.

Наведені приклади показують, що семантично ускладненому німецькому слову *die Stunde* можуть відповідати значення, що охоплюють більш тривалий часовий відрізок. Отже, “піднімаючись до опису загальнозначущого” [6, с. 244], концепт *die Stunde* здатний позначати в німецькому лінгвокультурному середовищі такі тривалі відрізки часу, які далеко не завжди дорівнюють кількісному показнику в 60 хвилин. Причому ці часові відрізки нерідко є особливо важливими, переломними в долі людини і наповнені емоційними особистими переживаннями.

Крім розширення свого значення лексема *die Stunde* може виражати й більш вузькі часові відрізки, передаючи миттєвість, швидкоплинність буття. Порівн. вираження *die Stunde der Entscheidung, die Stunde der Abrechnung* [12, s. 3651], *die Stunde der Rache, die Stunde der Bewährung* [9, s. 2533], що розуміються як короткий період часу (менший за тривалістю ніж фізична година), в який приймається рішення, здійснюється помста або проводиться розрахунок, оцінюються будь-які якості.

Не менш семантично насиченою є в німецькій мові й темпоральна лексема *der Tag*. Головне властиве

їй точне значення часу від сходу до заходу сонця знайшло своє відображення, насамперед, у паремійних висловленнях. Пор.: *Man soll den Tag nicht vor dem Abend loben* – Курчат восени лічать [3, с. 18]; *Wer in der Nacht tanzt, hat am Tage müde Beine* [8, с. 575] – Півночі прогуляв, півдня проспав; *Ist der Tag auch so lang, dennoch kommt der Abend* – Скільки вірвовочки не плети, а кінець буде [3, с. 211]. Крім цих значень, слову *der Tag* притаманно ряд конотацій, поєднаних узагальненим значенням "період у житті, епоха, час, дата, пора" [9, с. 2557]. Індивідуальні значення слова *der Tag* розкриваються в контексті: *eines Tages* – одного разу; *Frauen und Männer dieses Tages* – жінки та чоловіки цієї епохи; *seine besten Tage* – свої кращі роки/ найкращий період життя.

Лексичне значення "період, епоха, пора" темпорального апроксиматора *der Tag* виявляється найбільш виразно у словосполученнях *in den heutigen Tagen, in den guten und bösen Tagen, goldene Tage, vergangene Tage*. Пор.: *Wenn unser Großvater anfängt, von längst vergangenen Tagen zu erzählen, hören selbst meine Eltern fasziniert zu* [11, с. 831]; *Das waren goldene Tage damals in München. So eine schöne Studentenzeit gibt es heute wahrscheinlich kaum noch* [11, с. 830].

Нерідко лексема *der Tag* позначає якусь значну подію в житті людини з певними метафоричними конотаціями: *Das war ein schwarzer Tag für Hamburger. Einmal die Niederlage – die Hoffnung auf die Meisterschaft können sie jetzt entgültig begraben. Und dann die Verletzung von Moskau! So viel Pech haben sie lange nicht mehr gehabt* [11, с. 828]; *Dieter hat ja gestern seinen großen Tag gehabt. Erst der erste Platz im 100-Meter-Lauf und dann noch großartige Leistung im Weitsprung* [11, с. 828]. Таким чином, вживання темпоральної лексеми *der Tag* у німецькій мові характерно для опису зовнішнього світу людини, а також для характеристики соціальних, вікових, природних, культурно-історичних аспектів її життєдіяльності.

На відміну від концепту *der Tag*, у таких часових показників тривалості, як *die Woche, der Monat, das Jahr, das Jahrzehnt, das Jahrtausend, das Millennium* спостерігається дещо менш насичена поняттєва структура. Вони асоціюються і вживаються носієм мови в основному в прямому значенні. Так, у висловленнях *Ich hatte eine Aufenthaltserlaubnis für eine Woche bekommen* /Е.-М. Remarque/; *Fünfzehn Jahre Unglück sind lang und geben eine Menge Erfahrung* /Е.-М. Remarque/; *Er steht in seinem fünften Jahrzehnt* [12, с. 1988], *Die Zeugnisse der menschlichen Kultur reichen viele Jahrtausende zurück* [12, с. 1988] описується суто кількісна характеристика подій – період часу тривалістю 7 діб, 15 років, 5 десятиліть, декілька тисячоріч.

Однак вони теж мають у німецькій мові цілий ряд додаткових конотацій. Пор.: *in der Woche* – у будень; *seit Jahren* – віддавна, *in den besten Jahren stehen* – бути в розквіті сил. *In der Woche krank und am Sonntag keine Leiche* [8, с. 679]; *Es ist gerade geboren und liegt in den Wochen* [11, с. 982] (їдеться про вік дитини в кілька тижнів, коли вона фактично увесь час лежить у ліжку); *Früher, in ruhigen Jahren, hatte ich mich manchmal mit der Frage unterhalten, was ich wohl tun würde* /Е.-М. Remarque/ (підкреслена метафора означає спокій довоєнного часу).

Лексемі *das Jahrhundert* також характерна метафоричність і експресивність. Так, сторіччя може проходити, протікати, працювати, тобто усвідомлюватися в мовній картині світу як активно діюча сила, порівн.: *das kommende/ vergangene/ verflossene Jahrhundert, die Arbeit der Jahrhunderten* [12, с. 1987].

Такий максимальний показник тривалості як латинське запозичення *das Millennium* став у 1999 році в німецькому лінгвокультурному середовищі одним з самих модних та уживаних слів. Це було обумовлено бумом слова завдяки зовнішнім обставинам – зміни тисячоріч 2000/ 2001 і привело до появи безлічі композитів, а також виникненні нових співзначень (особливо в рекламі), напр.: *die Millenniumsperspektive, das Millenniumswörterbuch, die Millenniumsausstellung* [10, с. 659]. Таким чином, перше значення лексеми *das Millennium* як інтервалу часу в 1000 років звуилося до значення зміни тисячоріччя.

Серед темпоральних лексичних апроксиматорів тривалості слід також розрізняти показники невизначеної тривалості (*sehr lange, lange Zeit*) та безперервної тривалості (*endlos, immer, pausenlos, ewig*) тощо. За відсутності часового бар'єра (особливо в останньому випадку) дієслівна дія сприймається, як така, що відбувається безперервно.

Концептуальний аналіз темпоральної лексики з експлікацією ідеї тривалості (*die Stunde, die Woche, der Tag, der Monat, das Jahr, das Jahrzehnt, das Jahrhundert, das Millennium*) доводить, що німецьке бачення часової картини світу відрізняється від інших певною культурно-національною специфікою. Дані темпоральні лексеми не завжди мають пряму кореляцію з об'єктивними характеристиками часу, який сприймається кількісно. Позначеним ними поняттям як фізичної довжини можуть відповідати цілі фрагменти життєвого світу людини. Семантична ускладненість слів цієї групи не рівноцінна. Так, темпоральні кореляти *die Stunde / der Tag* використовуються не тільки для опису повсякденного буття людини, але для характеристики "надбуттєвого" часу. У цілому, лексичні індекси тривалості відрізняються високим ступенем метафоричності, можуть співвідноситися з часовими відрізками, наповненими емоційними імпульсами і характеризувати різні аспекти зовнішнього світу людини.

Шляхи та способи концептуалізації часових відношень в тій чи іншій мовній картині світу є досить перспективним напрямком лінгвістичних досліджень, оскільки все ще недостатньо вивченими залишаються засоби лексичного втілення таких концептів, як короткостроковість, тривалість, переривчатість, циклічність. Не менший інтерес представляє для сучасної лінгвістики й проблема експлікації темпоральних відношень у взаємодії лексичних та граматичних чинників. З іншого боку, усі вони мають певну наукову значущість у плані їх зіставного опису в різних лінгвокультурних середовищах.

Джерела та література

1. Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка. Попытка системного описания // Вопросы языкознания. – 1995. – № 1. – С. 37–67.
2. Беркнер С.С. Выражение некоторых понятий временной картины мира // Категоризация мира: пространство и время. – М.: МГУ, 1997. – С. 147–148.
3. НПП: Німецькі прислів'я та приказки. – Київ: Радянська школа, 1962. – 250 с.
4. Слухай Н.В. Сучасні лінгвістичні концепції концепту як мовно-культурний феномен // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: Логос. – 2002. – Вип. 7. – С. 462-470.
5. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово, 2000. – 262 с.
6. Яковлева Е.С. К описанию времени в картине носителя русского языка // Семантика языковых единиц. – М.: СпортАкадемПресс, 1996. – Т. 2. – С. 242–245.
7. Яковлева Е.С. Фрагменты русской языковой картины мира. – М.: Гнозис, 1994. – 343 с.
8. Beyer H.A. Sprichwörterlexikon. – München: Beck, 1986. – 1712 s.
9. Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache (in 6 Bdn). – Mannheim: Dudenverlag, 1978. – 2992 s.
10. Paul H. Deutsches Wörterbuch: Bedeutungsgeschichte und Aufbau unseres Wortschatzes. – Tübingen: Niemeyer, 2002. – 1243 s.
11. Schemann H. Deutsche Idiomatik. Die deutschen Redewendungen im Kontext. – Stuttgart: Klett, 1993. – 1037 s.
12. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache in 6 Bnd. / Herausg. Klappenbach R., Steinitz W. – Berlin: Akademie Verlag, 1978. – 4579 s.

Часовская М.А.

УСВОЕНИЕ И УПОТРЕБЛЕНИЕ МНОГОЗНАЧНЫХ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В настоящее время овладение языком, рост лексикона и развитие семантики в процессе речевого развития ребенка занимает важное место среди основных проблем онтолингвистики. Изучение данной проблемы подразумевает анализ процесса достижения ребенком взрослого состояния владения языком (Pinker S.), которое характеризуется адекватным выражением и восприятием смысла, поскольку выражение и восприятие смысла составляет главную и конечную цель любого языка, обеспечивает его важнейшую функцию - коммуникативную. Одним из наименее исследованных аспектов в этой области является овладение основными и переносными значениями полисемичных слов детьми старшего дошкольного возраста.

Актуальность исследования данного вопроса определяется необходимостью построения модели усвоения семантических полей многозначных слов в процессе овладения дошкольниками речевой деятельностью.

Преимущественную позицию в усвоении языка детьми занимают имена существительные, причиной чего, вероятно, является тот факт, что они более простые в концептуально-семантическом и перцептивном отношении, нежели глаголы, которые, как правило, обозначают действия, или имена прилагательные, описывающие качества. Именно поэтому **целью** данного исследования стало выяснение степени осознанного употребления детьми многозначных имен существительных.

Различные значения, или лексико-семантические варианты, многозначных слов могут вступать в разного рода отношения, что обуславливает наличие переносов наименования: по сходству, по смежности, по функции.

Ребенок овладевает словом бессознательно, в процессе социализации и практической деятельности; незнание правил организации языковой системы компенсируется у него наличием интуиции. В основе освоения языка ребенком лежит построение собственной языковой системы, которая постоянно корректируется при наложении на нее норм языка и видоизменяется в процессе расширения речевого опыта. Данная система отличается от «взрослой» большей предметной детерминированностью. Ребенок сам ее конструирует, постепенно с возрастом подгоняя под нормативную. С возрастом, подходя к границе между дошкольным и школьным периодом, ребенок отходит от окказиональной мотивированности слов.

Материалом для исследования послужили данные эксперимента, проведенного в детском саде «Regenbogenhaus» города Кемптен (Германия). В эксперименте принимало участие 10 детей в возрасте от трех до семи лет. Каждому из них выдавались карточки с изображением различных предметов, и было предложено разобраться, какие предметы называются одним и тем же словом. В случае абсолютно правильного выполнения задания ребенок должен был рассортировать 36 карточек на 16 стопок и соотнести каждую стопку с определенным словом.

Результаты проводимого эксперимента фиксировались и были сведены в следующую таблицу:

	1 3.08.11	2 4.04.08	3 4.08.19	4 4.11.25	5 5.00.20	6 5.01.26	7 5.02.07	8 5.11.28	9 6.01.09	10 6.11.29
1. Bein	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2. Becken	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+
3. Blatt	-	-	+	+	+\\	+	+	+\\	+	+\\
4. Kamm	-	-	+\\	+	+	+	+	+	+	+